

E 124/5

Ltsz I $\frac{38}{936}$ 3.

SZÁDECZKY-KARDOSS GYULA EMLÉKEZETE

1860—1935.

ÍRTA:

PAP KÁROLY DR.

KÜLÖNLÉNYOMAT A DEBRECENI SZEMLE 1936. ÉVI 2. SZAMÁBÓL.

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN.
1936—455.

SZÁDECZKY-KARDOSS GYULA EMLÉKEZETE

1860—1935.

Az Erdély felől áramló szomorú hírek egyik legszomorúbbika a múlt év november 7-én borult ránk, mélyen meghatva itt is mindnyájunkat, hogy meghalt *Szádeczky-Kardoss Gyula*, a volt kolozsvári egyetem ny. r. tanára, az Erdélyi Múzeum Egyesület természet-tudományi szakosztályának elnöke, ásványtárának igazgatója, az Erdélyi Kárpát Egyesület tb. elnöke stb. és hogy november 10-én, egy szép vasárnapi délben temették el a rokonok, a barátok és tisztelők rendkívüli részvéte mellett „abba a földbe, amelyet annyira ismert és szeretett“. Úgy tetszik, fűzi tovább a búcsúztatók siráma, mintha az erdélyi magyarság egyik legerősebb oszlopa dőlt volna ki benne közülök, mintha egy egész epochát zárt volna magába az a sötét koporsó... A gyász minden bizonnyal országos jellegű volt s a legtávolabbi székely falvakban épúgy megsiratták, mint idehaza — azt a férfiút, akinek minden gondolata tudományos eszményeinek és hön szeretett fájának szólott utolsó pillanataig. Valóban *Szádeczky-Kardoss Gyula* attól a naptól kezdve, amikor 1896 derekán, az ifjúság verőfényében a Királyhágót átlépte, mint testvérbátyja Lajos, az egyetem magyar történelmi tanára, maga is fanatikus erdélyivé alakult átal. Egész szerelmese lett annak a szép és szomorú földnek, melyet a Gondviselés annyi természeti kincssel áldott meg, amely Magyarország kardja volt századokon át és ahol egy maroknyi hős nép védte még — idegen tenger hullámai közt — ezeréves hagyományainkat és törekvéseinket.

Mindezt az ifjú professzor is tudta jól és bár elvből soha nem politizált, már megnyitó előadásában jelezte, hogy legfőbb tudományos feladatai közt a székelység sorsa is ott lebeg és hogy ez a sors minden problémájával együtt éppannyira a föld ismeretéhez tartozik, akár a klíma, a talaj vagy a vegetáció. Így járta aztán fáradhatatlanul Erdély romantikus hegyeit és völgyeit, havasait és vulkánikus hegygerinceit a Cziblestől a Retyezátig, a Hargitától a Bihar-hegységig, miközben valami rajongó lelkesedés gyúlt ki nagy, barna szemekben: — mindig előbbre menni, mindig mélyebben pillantani az anyaföld annyi csodával-

kinccsel teleszórt lapjaiba. Mennyit dolgozott, fáradt így évtizedeken keresztül, hol egymagában, hol tanítványaitól kísérve, hogy a különböző vidékek geológiai alkatát kifürkéssze, az erdélyi gázmezők egyre tömegesebb lelőhelyeit föltárhassa, adjon szakvéleményeket a hasznos ércek, a kőszén és építő-eszközök kihasználására, kutak fúrására, fürdőforrások vizének mentől rentábilisabbá tételére. És amíg gyakorlati tanácsaival tömérdek jót tett mindenfelé, tudós szyntheziseiben meg föl-emelkedett az Erdélyi Medence földtani kialakulásának legmagasabb régióiba... Ám a Szádeczky tudományos gondolkodása, kapcsolatban vele született lelki előkelőségével, mindig pontosan megszabta a maga működési körét és ő ennek a körnek a határait nem is a lépte át egy hajszállal se soha. Még a felfedezései is, pedig bő számmal voltak, csak addig érdekeltek, ameddig meg nem állapította valamely ásvány, kőzet vagy fémérc jelenlétét, a kiaknázásuk praktikus előnyeit azonban már rendszerint másokra hagyta. Még az álmában se jutott volna eszébe, hogy tudománya eredményeit anyagilag kamatoztassa. Nála is úgy volt, mint ahogy Lóczy Lajosról mondja szépen az egyik méltatója, hogy munkásságát néma honszerelme, honszerelmét meg a tanító és a bűvár lelkesedése kalauzolták. Ez magyarázza már azt is, hogy amint a trianoni békediktátum átka ránk szakadt, Szádeczky miért nem sietett távozni az „okosakkal“, hanem maradt csendben a maga helyén :

„Mint téli varjú száraz jegenyén.
Bár nem tudta :
Jut-e neki egy nyugalmas sarok,
De otthon maradt.“

Most látszott igazán, hogy honfiúi elvei, amikért annyit küzdött, mennyire szentebbek voltak, mint önös érdekei. Mert nem bírta veszendőbe hagyni kutatásainak addigi eredményeit; mert védeni akarta a magyar tudomány primátusát az idegennel szemben és mert utódokat kívánt nevelni tanszék nélkül is olyan időben, amikor már-már azt kellett hinni, hogy minden elveszett. Így lett mihamar, a saját boldogsága révén, egyik elismert tekintélye odalent küszködő fájának, egyik kijegecedő pontja kulturális és szellemi mozgalmaiknak. És mert gáncs nélküli férfi volt, a hatalom is csak tisztelettel nézett rája. Nem zaklatni, hanem inkább megnyerni törekedett, kikérni a tanácsát olyan ügyekben, amelyekben az ő irányítása nélkül nehezen tudtak volna boldogulni. Sőt kitüntette a „főgeológusi“ címmel abban a gondolatban, hogy régi munkahelyével, az egyetemmel továbbra is nyugodtan fenntarthatja a kapcsolatot. Kétségkívül így még sikeresebben élhetett tudományos eszményeinek és ami annyira a szívéen feküdt, még több jót tehetett szegény, szerencsétlen székely testvéreinek. Áldozatának valódi becsét csak most, a halála után érzik kétszeresen, magukra maradt honfitársai és barátai...

Szádeczky-Kardoss Gyula 1860 december 30-án született az abaúj-tornamegyei Pusztafalun, ahol atyja, Sámuel, maga is tudomány- és művészet-kedvelő ember, református lelkipásztor volt. Mint annyi tiszteletes társa, ő is gazdagabb lelki, mint földi javakban, de szerény

jövedelméből is öt derék fiúgyermeket nevelt föl a hazának, akik közül a két idősebb: Lajos és Gyula, már ifjan, harmincas éveik elején, egyetemi katedrára emelkedtek. Hányszor elemlegették ők is, házuk barátai is annak a kedves pápi hajléknak biblikus levegőjét, amikor sátoros ünnepeken vagy a nagy vakációban, amikor a familia aprajánagyja rendszerint együtt volt: mint gyűjté maga köré a boldog apa serdülő gyermekeit — zsoldárokat és dicséreteket énekelni. És mert valamennyien muzsikusok voltak, egy-egy nevesebb, klasszikus darab után régi magyar nótákat és kuruc indulókat játszani, ami a hozzájuk fűzött történeti emlékek szárnyán végül mindnyájukat egészen lázba hozta. Ilyenkor a pusztafalui paplak is azzá lett, aminek Arany nevezte a magukét: „szent egyház“, melyet a hitnek és a honszerelemnek lángja töltött be. Máskor meg a mezei munkák végeztével, (kálvinista paróchián nagy alkalom), kivitte őket a környék festőibb tájaira: lepkézni, botanizálni, szétszóródní a nagy természetben, amelynek csodálatát templomi tanításaiban ő is „isten-dicsőségül“ hirdette. És míg az idősebbik fia, Lajos, inkább a vidék történeti múltja, a romok és népi hagyományok után kutatott, Gyulát a tájak panorámája, sajátos hegy- és völgyalakulatai kötötték le s halommal vitte haza a különféle követeket, ásványokat, hogy majd első szakszerű leírásukat is ő adja „*Pusztafalunak és környékének geológiai ismertetésében*“ (1889.).

A középiskola két első osztályát apái híres kollégiumában, Sárospatakon végezte, innen ment bátyjával együtt, bizonyára a német nyelv elsajátítása végett az iglói gimnáziumba. Itt is tett érettségít kiváló eredménnyel s lépett utána a pesti egyetemre, hol gyermekkori álmait követve a természettudományi szakra iratkozott be. Hallgatta a kor legjelesebb tudósait: Margó Tivadart az állattan, Jurányi Lajost, a növénytan tanárát, de legbensőbb odaadással a kistermetű, de országoshírű Szabó Józsefet, a nagy geológust, akinek mihamar feltűnt a lelkes tanítvány buzgalma és amint egyetemi éveit befejezte Szádeczky, azonnal maga mellé vette asszistensül. Így már mint nagyreményű ifjú indul 1889-ben, állami ösztöndíjjal külföldi tanulmányúttjára s bejárja, amint tudjuk: a németországi főbb Alp-rendszereket, Dél-Franciaország és Dél-Angolország hegyvidékeit, miközben szaporán írja cikkeit és útirajzait, amelyek révén a szakkörök figyelme is mindjobban ráirányul. Bizonyára ennek az eredménye, hogy amikor 1890 nyarán visszajön, mint hajdan a nagy protestáns iskolák jeles diákjait, őt is kész katedra várja már a budapesti református főgimnáziumban. Aztán tanít és tanul fáradhatatlanul, de közben az egyetemmel is fönntartja kapcsolatát, úgyhogy egy év múlva a bölcsészeti fakultás magántanára, öt év múlva pedig, Koch Antal távozásával a kolozsvári egyetem ny. r. professzora lesz. Nagyszámú kőzet-, föld- és ásványtani dolgozatai, végre nyugodtabb miliőbe jutván, egyre sűrűbben jelennek meg a tolla alatt: a „Földtani Közlöny“-ben, a Természettudományi Társulat és a Tudományos Akadémia kiadványaiban. Többször a napilapokban, majd német, francia, angol és svédnyelvű folyóiratokban stb. Ez időből való nevezetesebb tanulmányai: „*A magyarországi obszidiánok, különös tekintettel geológiai viszonyainkra*“

1886. (Bemutatta Szabó József a M. Tud. Akadémia természettudományi szakosztályának az ülésén.) „A Pilishegy Nagy Bári mellett“ 1890. — „A Szobi Ság-hegy andesitjáról és köztzárványairól“ 1894. — „A Sátoraljaiújhelytől északnyugatra, Rudabányácska és Kovácsvágás közé eső terület geológiai és közettani tekintetben.“ 1897. „A magyarországi korund-előfordulásokról“ 1899. Különösen jelentős „A zempléni Szigethegység geológiai és közettani viszonyairól“ írt és a Magyar Földtani Intézet Bugáth-díjával jutalmazott pályamunkája. 1897. Végül hadd említsük meg egyiptomi tanulmányútja emlékeiként : „Cölestin Gebel El-Ahmarról“ és „Egy tellurkőzet Assuanból“ című tanulmányait 1899-ből.

Mig Szádeczky Gyulát budapesti éveit főleg az Alföldet észak felől övező vulkánikus hegyek érdekelték, most, Kolozsvárt inkább az Erdélyi Medencét határoló hegységek felé fordult figyelemmel s csaknem mindig ismeretlen területek felkutatását tűzte ki maga elé feladatul. Lassanként belekapcsolódott az erdélyrészi geológia minden nevezetesebb problémájába, akár részleges, akár áttekinthető jellegű kérdések voltak azok s kutató kalapácsa fölhangzott olyan vidékeken, amelyeket addig a hazai szakkörök sem méltattak kellő figyelemre. Így világította meg még a világháború előtt az erdélyi Érchegység geológiai viszonyainak egy sereg kérdését, majd az Erdélyi Múzeum Egyesület és a Magyar Földtani Intézet támogatásával a Bihar-hegység és a Vlegyásza lejtőin dolgozott csaknem tizenöt évig szakadatlanul. Enemű munkáinak eredményei: *A Vlegyásza félreismert közeitéről* (1901), *Adatok a Vlegyásza—Biharhegység geológiájához* (1904), *a Nagy-bárodi rhyolitikokról* (1904), *A Biharhegység középső részének közettani és tektonikai viszonyairól* (1907), *A Vlegyásza—Biharhegységben tett földtani kirándulásaimról* (1903), *A Biharhegység, Rézbánya—Petrosz—Szkerisora közötti részének geológiai szerkezetéről* (1904), *Jelentés a Biharhegység középső részében 1905-ben végzett földtani felvételeimről. A Biharhegységben és a Vlegyászában 1906-ban végzett geológiai reambulációim. Glecsernyomok a Biharhegységben* (1906). *A Szárazvölgy (Vele szaka) geológiája Rézbánya vidékén* (1906). Ugyancsak a Vlegyászában végzett kutatásai során fordult Szádeczky figyelme az Erdélyi Medence egy igen érdekes képződménye, az ú. n. *dacit-tufa* felé. Ez az eredeti vulkánikus kőzet, amelyet valamikor a harmadkor tűzhányó hegyei szórtak ki magukból hamu és láva alakjában, erdélyszerte igen sok helyen található, de legösszefüggőbb tömegekben mégis az ú. n. Mezőségeken. Településének pontos ismerete, amint a Megboldogult nyomban felismerte, kellő tanulmányok alapján még igen érdekes világot vehet az egész Erdélyi Medence keletkezésének történetére. Azért elemezgette más tektonikus kérdésekkel együtt különösen az Erdélyi Múzeum-Ásványtárának Értesítőjében közölt dolgozataiban (*Tufatanulmányok Erdélyben 1912—1916*). Részben idevágó egyik jelesebb tanulmánya „*A Székelyföld képződése*“ című, a Székely Nemzeti Múzeum ötvenéves jubileumára írt Évkönyvben látott napvilágot 1929-ben.

Utolsó éveiben Szádeczky a *Hargita-hegység* szintén vulkánikus eredetű láncolatának vizsgálatába merült el különös odaadással, (mert e legendás hegység két oldalán lakik nagyobb tömegekben a székely-

ség), s általa egy új elvet vegyít kutatásaiba : a Székelyföld természeti kincseinek minél többféle vonatkozásban és mentől pontosabb feltárását. Itt is a tudománynak használt elsősorban, de ezzel együtt, sohase hangoztatva, valami más cél is lebegett előtte : segíteni annak a nehéz viszonyok közt vergődő, derék székelynépnek anyagi helyzetén. Mintegy ujjal mutatni rá előttük azokra a kincsekre, melyeknek ügyes kiaknázása újabb meg újabb gazdasági forrásokat nyithatnak föl számukra. Ezért járta még hetvenedik életévén túl is akkora buzgalommal forró nyárban, havas és esős időben, gyalogszerrel, néha tanítványaitól kísérve a Hargita sziklás és bozotos ösvényeit, olyan helyekre is lebocsátkozva, ahova, sokak állítása szerint már valóságos istenkísértés volt követni.

Szádeczky minden kontemplatív hajlama mellett jól tudta méltányolni a maga tudományának praktikus vonatkozásait is, hiszen már nagy tekintélye révén sem zárkózhatott el az elől, hogy egyes intézmények, társaságok, állami vagy városi hatóságok felkérésére némely dolgokban véleményt ne nyilvánítson. Így vesz részt éveken át a nagy- és kissármási földgáz-kutatások irányításában, ad tanácsokat a székelyföldi fürdők, források, vizek jövedelmezőbb felhasználási módjára, kutak fúrására, hasznos ércek, kőszén és építőkövek helyesebb kiaknázására. Részben ilyen célt szolgálnak a „*Bihar-hegység aluminium érceiről*” és *Verespatak kőzeteiről* írt nagybecsű dolgozatai is. Egy azonban mindig jellemezte, hogy soha, egy lépést sem tett olyan irányban, amely tudós hivatásának határterületein kívül esett volna és hogy tanácsadásaiért anyagi vagy erkölcsi ellenértéket elfogadni magához méltatlannak tartott. Legszebb jutalmát eszméinek diadalában látta és ha általuk használhatott valamit a kultúrának, hón szeretett fájának, vagy ha a körülmények úgy hozták magukkal, válogatás nélkül ember-társai mentől nagyobb tömegének. — Talán ez a nagy önzetlensége, mindig használni-akarása, amelyben folyton a legideálisabb célok vezették, magyarázzák egyúttal azt is, hogy miért maradt ott az egyre súlyosbodó viszonyok közt is Kolozsvárt? Miért nem jött ki a többi ezerekkel, amikor itt, a csonka hazában, mégis csak szebb és nyugodtabb napokat láthatott volna... Mégis kitartott hűen, mert egyéni érdekeinél mindig többre becsülte példaadó, hazafiúi kötelezettségeit.

Mi természetesebb, minthogy ilyen erkölcsi és intellektuális erők birtokában Szádeczky Gyula munkásságát a Ferencz József Tudományegyetemen is méltó sikerek kísérték. Három ízben viselte a természet-tudományi kar dékáni, egy ízben az Alma Mater rektori méltóságát. De époly elismeréssel igyekezett magáénak vallani az Erdélyi Múzeum Egyesület, mely ugyanezen időtájt élte virágkorát s már-már azon az úton volt, hogy a kis ország szellemi erőit egyesítve : az erdélyi részek tudományos akadémiájává emelkedjék. A Megboldogult mindezeknek a törekvéseknek nemcsak részese, hanem természettudományi szakosztálynak egyik legbuzgóbb irányítója, mondhatnók : a lelke lett. Már Kolozsvárra jöttek, 1896-ban, egy évig főtítkára, huszonnégy évig ásványtárának az igazgatója, huszonöt éven át pedig az egész szakosztály elnöke volt. De ő volt, mint máig emlegetik, az ú. n. „munkavezető

tője“ felolvasó üléseinek, népszerű tudományos előadásainak, valamint igen látogatott vándorgyűléseinek. Ásványtárát, amely ma is a legnagyobb értékek egyike, jórészt nemcsak maga gyűjtötte, hanem maga is fejlesztette európai színvonalra. Jóformán egyé forrott vele s avatta úgy a szakköröknek, mint a magyar intelligenciának egyik kedvelt tudományos tűzhelyévé. S ha később, bús magányában vagy kirándulásaiból megtérve felfrissülni vágyott, ennek a falai közt vontta meg magát s itt szövögette tovább tudományos álmait és problémáit. (Igen becsesek évi jelentései az Ásványtár állapotáról az Erdélyi Múzeum Egyesület Évkönyveiben.) Jórészt az Erdélyi Múzeum Egyesület képviseletében meg az egyetem s a magyar kultuskormány támogatásával tette meg azokat a nagyszabású, külföldi tanulmányútjait, amelyek lassanként felölték csaknem az egész művelt világ kulturális pontjait. Így fordult meg, ifjúkori útjait nem is említve, a hatvanadik évén túl Dél-Afrikában és Észak-Amerikában, ahol elsősorban az ottani hegyek különös alakulatait tanulmányozta beható figyelemmel. Kongresszusokon volt: Madridban, Szentpétervárott, Washingtonban és Torontóban, mely utóbbi helyen szaktársainak a bizalma az egyik alelnöki tisztséget is órá ruházta rá.

Amikor *Szádeczky Gyula* kolozsvári tanszékét elfoglalta, már egy sereg kiváló férfit talált ott az egyetemen, olyanokat, akik közül nem egynek a nevét külföld is elismeréssel emlegette. (De szokás volt akkor az erdélyi metropolist — főleg tudós- és művészkörökben — „Budapest előiskolájának“ is nevezgetni.) A többi karok jelesei közül nem szólva, legyen elég itt csak a természettudományin megemlíteni: Apáthy Istvánt, a zoologist, Borbást és Istvánffy, a botanikust, Fabinyi Rudolfot, a kémia tanárát. Az elméleti fizika tanszékén ül a jeles Farkas Gyula, a felsőbb matematikáén: Martin Lajos, az első nálunk, aki a repülőgép, illetve a kormányozható léghajó elméletével behatóan foglalkozik. Az elemi mathezésén meg Vályi Gyula, egy igénytelen kis ember, félig süket és félig vak, de akinek rendkívüli eszéről és tudományáról legendákat meséltek tanítványai. Ilyen milió minden bizonnyal jótékonyan hatott az új kollegára és amint tudományos munkásságát felfokozta, új és nagyszerű teret nyitott tanári tevékenységének is. Közismert dolog, hogy mihamar egyik legkedveltebb professzora lett az ifjúságnak, pedig a népszerűsködés babérjait sohase kereste, de meg kellett hódítania őket azért is, mert kezében volt a tanítás sikerének egyik varázssveszeje: páratlan egyéni szeretetreméltósága. Hiszen, ha igaz az, hogy minden pedagógus legbiztosabban a maga egyéni példájával nevel, *Szádeczky Gyula* ezen a téren is mintaképe lehetett tanítványainak. Örök tevékenységben izzó élete állandóan a tanulmányai és ő közöttük oszlott meg úgy azonban, hogy a kettő sokszor divergens érdekeit meglepő harmoniában tudta egyesíteni. Vezetőelve néki is a munka és a kötelességtudás voltak. „Semmit se becsüljetez többre, mondja rektori beszédjében az ifjúsághoz, mint a *komoly és becsületes* munkát, mert mindenkor ez volt és mindenkor ez lesz legbiztosabb záloga a sikernek... Az egyesek érvényesülésének és az egész társadalom harmóniájának, az emberi nem nyugodt haladásának mindenkor

ez volt az alapja“. Ezzel párhuzamosan, a didaxisában meg a dolgok mentől pontosabb megismerésére való törekvést sürgeti. Hogy minden tetszetős okoskodás helyett első a módszeres és jó megfigyelés, az igazság biztos megállapítása, ami nélkül épp a tudományok világában számottevő eredményt elérni nem lehet. És mivel ezt sok más ethikai vonatkozással az életbe is átvitte, mindig tagadta, hogy egy embernek kétféle arca is lehet: egy hivatalos és egy magánjellegű, ahogy manapság szokták ezt igen tetszetős elméletek közt úton-útfélen hirdetni. „Nem, a jellem a lélek köztalapja, amelynek szilárdnak és egyanyagúnak kell lennie! ... És legyetek róla meggyőződve, hogy csak az *igazság és becsületesség útján lehet biztosan és legtávolabb haladni.*“ (Rektori beszéde.) És ha egyszer-másszor élesebb hangon adott kifejezést ebbeli nézeteinek, különösen a hallgatói előtt: sohase értették félre, mert tudták, hogy mint mindenben, ebben is a javukat akarja. A bizalmaskodásig, igaz, nem engedte őket közel magához, de atyai jósággal kísérté folyton sorsukat, különösen a szegény és érdemes hallgatókét, akár a karban és a szemináriumban, akár a diákjóléti intézményekben. Magas pedagógiai érzékkel párosult jósága talán mégis a vizsgálatokon jutott legjellegzetesebben kifejezésre. Neki, aki közelről ismerte tanítványait, ez igazában csak afféle formalitás volt, amelyen kinek-kinek át kellett esnie. Nyugodtan, derűs arccal hallgatta ki őket és átlag sohasem annak a félórának izgalmaiból, hanem az addig felmutatott munkájuk eredményéből állapította meg róluk végső ítéletét. Kiválóbb jelöltjeivel azt is megtette, hogy csupán egy-két rövid kérdést intézett hozzájuk s ezzel a cenzúrájukat dicsérő szavak kíséretében befejezte. Elképzelhető, hogy milyen hatással volt egy-egy ilyen jelenet a hallgatóságra, akiknek látniok kellett, hogy az élet komoly munkája nem kockajáték és hogy az igazi tehetség és szorgalom előbb-utóbb megkapja a maga jutalmát. Még ma is emlegetik annak a szegény, sorsüldözött, de jeles ifjúnak a felsőhajtását, aki egy ilyen vizsgálat után könnybelábadt szemekkel, elfogódva így köszönte meg a jóságát: „Igen hálás vagyok, Méltóságos Uram, mert látom, hogy mégis csak van igazság ezen a földön!“ Szinte drámai erejű pillanat, melynek peripetiája tanár és tanítvány lelkébe egyaránt mélyen bevilágít. Hasonlókép a tanítványai iránt való munkás szeretete sugallta a Megboldogultnak azt az ideát, hogy ha már megfelelő vizsgálati vezérfonalat nem tud a kezükbe adni, hát maga igyekezzék tudománya anyagát lehető kerek egészben és úgy eléjük tárnai, amint azt az említett Szabályzat utasításai előírják. Oly életre való gondolat, ami azóta már többször foglalkoztatta az illetékes köröket is: jó vezérfonalakat írni a bölcsészeti és természettudományokból is a hallgatók számára, ha már a Szabályzat követelménye olyan ismeretanyag tudását is megkívánja, amelyet a tanár lehet, hogy sohasem fog előadni. A részletező témákat, a tudomány módszeres fogásait aztán hadd intézzék el a speciálkollégiumok és a szemináriumok. E vizsgáztató és előadó-módját, mint valóban nemes példát, régóta magam is szívesen követem. De az, ami itt-ott talán még ma is dívik, hogy a professzor a saját problémáiba merülve a katedrán is folyton csak azokkal bíbe-

lődik, viszont a vizsgálatokon meg folyton „az Utasítások“ paragrafusait emlegeti : sem jogosult, sem humánus eljárásnak nem mondható.

De Szádeczky nemcsak az egyetem falai közt, hanem azon kívül is sokat foglalkozott hallgatóival. Gyakran vitte ki őket kirándulásokra, ami megint jó alkalom volt, hogy tanítgassa őket a természetet és hivatásukat szívből megszeretni. Ilyenkor, a hegyek ölén, egészen fel-frissülve, szívesen adta át magát a derűsebb szórakozásnak is : „s mint Anthaeus, új erőt nyert az anyafölddel való érülközésből a nemes munkára“. (Rektori beszéd.) Velük együtt járt-kelt, dolgozott, vagy látogatott le a derék székeley nép portáira, érdeklődni életük, foglalkozásaik és művészetük zermesteres jelenségei iránt. És hozzá milyen készséggel tudott magyarul erről is, arról is. Csak úgy áradt belőle lényének csodálatos varázsa, hogy sohasem fáradt volna el az ember — beszédét hallani. Ha meg egy kőről, ásványról, vagy virágról esett szó : amit mondott, hovatovább olyanná váló az ajkán, mint valami szép mese. Talán őt is így jellemezhetném legjobban, hogy mindenkire nézve veszteség, aki legalább egyszer nem találkozott vele. Amit a kirándulásain és az előadásain megkezdett, folytatta tovább otthon, a laboratóriumi irányítással. Mennyire örült, ha egyik-másik jelöltben az igazi tehetség szikráit vélte feltalálni. Az ilyenek sorsát még a távozásuk után is figyelemmel kísérte ; levelezett velük, támogatta őket elhelyezkedésükben, vagy első tudományos kísérleteik sajtó alá rendezésében. — E sokféle személyes hatásnak lehetne-e beszédesebb bizonyítéka mint az, hogy Kolozsvárra jötte után pár évre már megkettőztette a természettudományi hallgatók számát és hogy milyen szuggesztív erővel hatott rájuk, mutatja az a körülmény, hogy sokan még egyetemi éveik után is ösztönösen utánozták kedves tanáruk öltözködését, mozdulatait, sőt még sajátos beszédmódjának az eredetiségeit is. 1925-ben, tanári munkássága 35. évfordulóján pedig a határokról innen és túl nem-múló szeretettel siettek felkeresni az örökifjú Mestert és avaták jubileumát sok meleg ováció keretében az erdélyi magyarság egyik ünnepnapjává.

Ha Szádeczky a maga tudós munkásságában sohasem lépett olyan útra, amely nem egyenesen vezetett felismert céljai felé, a magánéletében is került mindent, ami szemérmes lelke harmoniáját valamiképp megzavarhatta volna. Kerülte a mindenáron való szereplésnek, a modern törtetésnek még a látszatát is. Ezért nem elegyedett bele sem Trianon előtt, sem az után semminemű politikai szereplésbe. A magyarságát, megmásíthatatlan elveit ismerhette úgyszemint mindenki. Tudhatták, hogy a szíve folyton elvesztett hazájáért dobog ; annál elismerésreméltóbb, hogy a hatalom mégis olyan megkülönböztetett tisztelettel bánt vele. Így maradt véges-végig minden közéleti dekorumtól menten csak az, ami egyedül vágyott lenni : *tudós és tanító*, pedig ha valakinek az állása, személyi értéke és súlya révén lett volna joga közéleti szereplésre : neki minden bizonnal igen. Ki ne emlékeznék rá, hogy közepesnél magasabb termete még hajlott korában is mennyire megőrizte nyugodt és egyenes tartását, együtt a Szádeczkyk gyors és fiatalos mozdulataival, testi és szellemi frisseségével, ami folyton-folyvást meghazudtolta korát.

Fínom ovális arcán, dús szemöldöktől árnyalt barna szemeiből mennyi szellem és beszédes jóság áradt felénk! Ajka körül azzal a méla mosollyal, (bölcsek emberek gyakori vonása), amelyben több van már a humor könnyéből, mint az irónia fulánkjából, mintha mondaná: „Emberek vagyunk, — miért restellenők? Az élet váratlan fordulatain én már nem csodálkozom“...! Szabad idejében legszívesebben a természetbe vagy kedves családi körébe vonult vissza, mely egy áldottlelkű hitves és jó gyermekei körében éppen olyan meleg és éltető volt, mint hajdan az annyit emlegetett szülei házáé. Zárkózottságra hajló lelke igazában itt nyílt meg teljesen s beszélgetett el órák hosszat készülő munkáiról, további terveiről, szép ifjúkora egy-egy színesebb élményéről. Majd elővette öreg hegedűjét, hogy derűs-borús hangulatait halkán, annak a húrjain zengesse el. Mondják: még utolsó pillanatban is, amikor a lelke már-már búcsúzóban volt ezekről a földi tájakról: folyton valami távoli magyar muzsikaszót vélt hallani...

Ravatalán összekulcsolt keze a drága erdélyi föld titkait faggató kalapácsán pihent, míg szíve körül a tanítványi kegyelet az általa föl-tárt hegyvidék néhány kőzetdarabját helyezte el utolsó üdvözléssel. Kívül pedig elárasztották árvalányhajás csokrokkal, tömérdek koszorúval azt a koporsót, mely egy elveszett országrész utolsó nagy magyar geologusát zárta magába s egyik legértékesebb korszakát annak a süllyedő világnak, melyben a Boldogult a magyar tudomány és eszmények oltárán annyi bizakodó hittel áldozott. Emléke, tanításai örök-mécsesként fognak virrasztani házsongrádi csendes sírja fölött.

